

Arqueología y comunidad

El valor social del patrimonio
arqueológico en el siglo XXI

Arqueologia i comunitat

El valor social del patrimoni
arqueològic al segle XXI

Margarita Díaz-Andreu
Ana Pastor Pérez
Apen Ruiz Martínez
(Coords.)

Todos los derechos reservados. El contenido de esta obra está protegido por Ley. Queda totalmente prohibida cualquier forma de reproducción de la misma, sin consentimiento expreso del editor. Si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra diríjase al Editor www.jasarqueologia.es

Primera Edición, abril de 2016

© De la edición:

JAS Arqueología S.L.U.
Plaza de Mondariz, 6
28029 - Madrid
www.jasarqueologia.es

Edición: Jaime Almansa Sánchez

Corrección: las coordinadoras

© Del texto:

Los autores

© De las imágenes:

Los autores

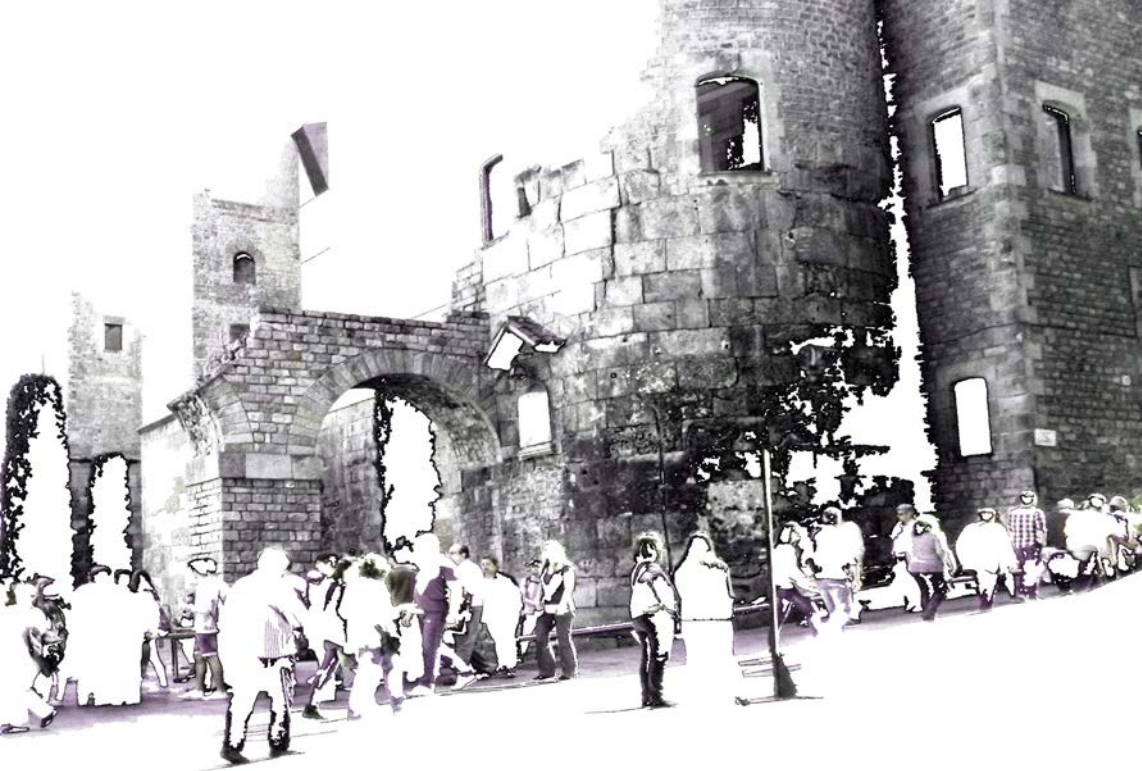
ISBN: 978-84-944368-8-8 (papel)

Depósito Legal: M-8483-2016

Imprime: Service Point

www.servicepoint.es

Impreso y hecho en España - Printed and made in Spain

Arqueología y comunidad

El valor social del patrimonio
arqueológico en el siglo XXI

Margarita Díaz-Andreu
Ana Pastor Pérez
Apen Ruiz Martínez
(Coords.)

JAS Arqueología Editorial

Índice

Autores	i
Margarita Díaz-Andreu	
Introducción	1
Gemma Cardona Gómez	
Implicación social y patrimonio. Un cruce de caminos entre arqueología pública, arqueología comunitaria y didáctica de la arqueología.	13
Jaime Almansa Sánchez	
Contra la (insert value) arqueología pública.	35
Antonio Vizcaíno Estevan	
De la Arqueología programada a la Arqueología en tránsito. Algunas reflexiones en torno a los cambios de forma y fondo de nuestra disciplina.	51
Margarita Díaz-Andreu	
Arqueología, comunidad y valor social: un reto para el patrimonio arqueológico del siglo XXI.	69
Ana Pastor Pérez y Apen Ruiz Martínez	
Nuevas metodologías para una comprensión de las interacciones entre el público y el patrimonio arqueológico urbano.	91
Pere Sala	
Paisatge i societat civil. Cap a noves formes de participació.	113

Alberto Polo Romero y Fernando Blaya Haro	
La digitalización de las bodegas históricas de Aranda de Duero. Del vino al turismo patrimonial.	129
Juana María Huélamo Gabaldón y Josep Maria Solias i Arís	
Reconstruir el passat en un món postmodern: l'exemple de Kuanum.	147
Paula Jardón Giner	
La Prehistoria como medio de inclusión en la reflexión sobre usos del territorio y las relaciones humanas: El Salt (Alcoi).	169
Juan F. Gibaja, Santiago Higuera, Josep Marès, Nuria Borrut, y Antoni Palomo	
Raval 6000 anys d'Història: un proyecto para aproximar la prehistoria a la ciudadanía.	191
Imma Teixell Navarro, Josep M. Macias Solé y Andreu Muñoz Melgar	
Tres projectes d'investigació arqueològica al servei de la ciutadania.	209
Clara Isabel Pérez Herrero y Begoña Soler Mayor	
Patrimonio y participación ciudadana: ejemplos y reflexiones desde el País Valenciano.	225
Carme Miró i Alaix	
El Servei d'Arqueologia de Barcelona, un servei municipal per fer conèixer l'arqueologia i el patrimoni al ciutadà.	243
Xurxo M. Ayán Vila	
¿Un mundo en guerra? Públicos, comunidades y Arqueología del Conflicto.	259

TRES PROJECTES D'INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA AL SERVEI DE LA CIUTADANIA

Imma Teixell Navarro

Ajuntament de Tarragona – ICAC

Josep M. Macias Solé

ICAC

Andreu Muñoz Melgar

Museu Bíblic Tarraconense – ICAC

RESUM

El treball entre l'Ajuntament de Tarragona, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i l'Arquebisbat de Tarragona des de l'any 2010 ha fet possible materialitzar tres projectes els quals han tingut com a objectius principals ampliar el coneixement científic així com la seva difusió i socialització, per a posar-ho al servei a la ciutadania en general i a tot aquell que n'estigui interessat. D'aquesta manera s'endegaren els projectes “*A la recerca del Temple d'August: excavacions a la nau central de la Catedral de Tarragona*”, “*Amphiteatrum, memoria martyrum et ecclesiae. Projecte de socialització del amfiteatre de Tarragona: de l'arqueologia a la historia de les religions*” i, per últim, la “*Intervenció arqueològica al sector del absis de la basílica paleocristiana de Sant Fructuós de Tarragona*”. La principal innovació dels projectes és l'elaboració de diferents formats de presentació que s'engloben dins d'un mateix projecte científic-pedagògic i que es presenten conjuntament a la societat. La materialització va des de la realització de reconstrucció històrica, fins a l'elaboració de materials audiovisuals, així com d'exposicions permanents i temporals que donen a conèixer els resultats, conjuntament amb publicacions pedagògiques que s'alternen amb conferències i visites durant i després de les intervencions als espais arqueològics.

Paraules clau: Ciutadania, Comunicació, Transferència, Pedagogia, Arqueologia

ABSTRACT

The work carried out since 2010 by Tarragona City Council, the Catalan Institute of Classical Archaeology (ICAC) and the Archbishopric of Tarragona has facilitated the production of three different projects. These projects all aim to increase and spread scientific knowledge and make it easily available to local citizens, as well as to all others who are interested. The three projects undertaken were: 'In search of the Temple of Augustus: excavations in the central nave of Tarragona Cathedral'; '*Amphiteatrum, memoria martyrum et ecclesiae*. A Project for the socialisation of the amphitheatre of Tarragona: from archaeology to the history of religions'; and finally 'The archaeological study of the apse of the Early Christian basilica of Saint Fructuosus in Tarragona'. The main novelty of these projects is the simultaneous preparation of different presentation formats included in the same scientific-educational project, which are presented together to society. These projects consist of historical reconstructions and the production of audiovisual materials, as well as permanent and temporary exhibitions that show their results. They also consist of educational publications that alternate with lectures and visits which take place during and after excavations at archaeological sites.

Key words: Citizens, Communication, Transference, Pedagogy, Archaeology

1. SOCIALITZAR L'ARQUEOLOGIA A TARRAGONA

La importància de socialitzar els treballs arqueològics i els seus resultats científics en una ciutat com Tarragona no té cap mena de discussió. Ha de ser inqüestionable el retorn a la ciutadania, que és qui promou, moltes vegades sense saber-ho, l'exercici arqueològic. Però per parlar d'una socialització que signifiqui la participació del col·lectiu de manera deliberativa, amb opinió, amb prou força per decidir cap on ha de dirigir-se un següent pas amb la intenció de protegir, reivindicar o perpetuar el nostre patrimoni, cal ser capaç de generar una informació a la qual ha d'estar oberta la ciutadania, i amb la que s'ha d'assolir el

repte de crear opinió per a obtenir un compromís de la gent amb el seu propi patrimoni.

Amb aquesta premissa es plantejaren els programes comunicatius i socialitzadors dels tres projectes descrits en aquest article i que són el resultat del treball conjunt de tres institucions: l'Ajuntament de Tarragona i l'Arquebisbat de Tarragona, propietaris dels espais patrimonials on s'intervingué i que des dels departaments corresponents treballen per la seva conservació i difusió, i l'ICAC, centre de recerca públic en Arqueologia Clàssica amb seu a Tarragona que treballa amb diferents línies i programes d'investigació, entre els quals s'hi troben els projectes que ens ocupen.

D'aquesta manera les tres institucions van unir esforços i recursos per portar a terme investigacions arqueològiques, les quals no plantejàvem com a únic objectiu l'excavació metodològica, sinó que amb la pretensió d'anar més enllà, ambicionaven que l'arqueologia i els seus resultats traspassessin l'àmbit científic i s'endinsessin en la societat. Per això s'aplicaren fórmules i vies per a arribar a la societat tarraconense, la qual s'entén que és una de les principals receptores de cultura.

2. PRAESIDIUM, TEMPLUM ET ECCLESIA: A LA RECERCA DEL TEMPLE D'AUGUST

El projecte més allunyat en el temps fou el que es centrà en les excavacions a l'interior de la Seu metropolitana que vam anomenar "A la recerca del Temple d'August: excavacions a la nau central de la Catedral de Tarragona". L'excavació a realitzar durant l'estiu del 2010, després de gairebé 10 anys d'intervencions a diferents punts de la Catedral, va presentar-se com l'oportunitat de convertir-la en un experiment sobre l'efecte socialitzador d'un procés de recerca difós de manera pedagògica i contínua. La idea sorgia d'un treball constant basat en accions de conferències de difusió o de visites guiades al jaciment en el marc de les jornades de divulgació històrica de Tarraco Viva, però en aquell moment ja en el context d'una excavació programada, es plantejà de manera prèvia una estratègia de difusió la qual volia ser mantinguda independentment de les vicissituds que es produïssin durant l'execució de l'activitat. Cal fer l'incís que Tarraco Viva és

un festival cultural internacional especialitzat en la divulgació de la història d'època romana que es celebra cada mes de maig a Tarragona amb gran acceptació i participació de públic, tan local com nacional i internacional.¹

Que la recerca es basés en localitzar el temple d'August va significar que s'iniciés l'experiment amb certes avantatges. Sabíem que una potent estructura s'ubicava sota la nau central de la Seu metropolitana gràcies a una intensa campanya de prospecció geofísica que es portà a terme l'any 2007 i, a més, la recerca d'aquest temple ha estat una de les fites més importants de la historiografia i l'arqueologia local i també de la internacional emmarcada en la recerca del culte imperial pagà, un dels àmbits preferents de la investigació a partir de l'estudi dels processos de monumentalització de les capitals romanes a imatge de Roma (Casas *et al.* 2008; 2009; Macias, Muñoz, Teixell i Menchon 2011a; 2011b; 2011c; Macias, Muñoz i Teixell 2012b; 2012c; Macias *et al.* 2012).

Per altra banda, també es va tenir consciència de l'oportunitat oferta per una modèlica entesa entre tres institucions de Tarragona que va permetre sumar esforços, tot coresponsabilitzant cadascuna en les distintes obligacions existents en el nostre patrimoni històric: l'Ajuntament de Tarragona donava suport a la recerca d'un element singular i que podia alçar-se com a identitari d'una ciutat distingida com a patrimoni Mundial per la UNESCO; l'ICAC recolzava i emmarcava el projecte dins del seu àmbit específic d'investigació; i l'Església tarraconense s'alçava amb la importància de ser depositària d'una part del nostre passat. A més es comptà amb la vinculació i el recolzament del Museu Bíblic Tarragona i el Museu d'Història de Tarragona que podien jugar un paper importantíssim en una segona fase, convertint una recerca científica minoritària en un recurs més dels respectius discursos museogràfics².

1 Podeu trobar més informació a www.tarracoviva.com [accés 9/1/2016]

2 És a dir, s'incorporaren les noves dades en els diferents discursos museogràfics, com a resultat de les conclusions científiques assolides durant l'excavació i els posteriors estudis. D'aquesta manera s'instal·là de manera definitiva la maqueta del temple romà en una de les sales del Museu Bíblic Tarraconense i, en el cas del Museu d'Història de Tarragona, s'ubicà el temple en la nova situació topogràfica dins de la maqueta emplaçada en l'Antiga Audiència, la qual projecta la imatge de la Tàrraco romana en el segle II dC, època de màxima expansió de la ciutat romana.

En aquest marc de treball en grup, inicialment d'investigadors individuals i ja reconvertit en un grup de treball multiinstitucional, i per tal d'aprofitar tots els recursos mediàtics a l'abast, s'inicià abans de l'inici de l'excavació arqueològica, un blog informatiu hostatjat en la revista Sapiens³. La informació que va ser introduïda va tenir un doble objectiu: allisonar i contextualitzar un projecte de recerca atractiu i, sobretot, facilitar un seguiment acurat dels treballs arqueològics. És a dir, anar més enllà dels resultats científics, comprovats o no, i donar a conèixer la quotidianitat del mètode i de la tasca arqueològica. Amb aquestes directrius de treball, el blog, deixant a banda els resultats quantitatius (Macias, Muñoz i Teixell 2011d: 25), es convertí en una eina informativa a l'abast del ciutadà, del col·lectiu d'arqueòlegs i també per als professionals dels mitjans informatius que el van consultar com a guió de treballs.

Per altra banda les vies més tradicionals de comunicació es van tractar de manera més directa. D'aquesta manera els mitjans de comunicació rebien atenció personalitzada en l'excavació setmanalment i durant dues hores, per tal de que aquells que així ho consideressin, podien fer-ne un seguiment transparent i periòdic de l'excavació, a banda de les preceptives rodes de premsa a l'inici i final dels treballs. A més, durant els treballs d'excavació sempre es va atendre a totes les persones que es van adreçar individualment, així com els més de 20 grups pertanyents a grups acadèmics, a col·lectius professionals d'arqueologia, geologia, arquitectura, turisme..., i a tot aquella persona que estava interessada, fos pel motiu que fos, pel que s'estava portant a terme en la nau central de la Catedral de Tarragona.

L'última acció que tancà els treballs de la campanya d'excavació de l'estiu del 2010 fou la realització durant dos dies d'unes jornades de portes obertes (en realitat varen ser 7 hores d'atenció al públic). Més de 1700 persones visitaren l'àrea d'excavació i foren ateses simultàniament en tres grups: els primers asseguts i davant d'un projector on es pretenia explicar el context de la recerca i els primers resultats derivats de la pròpia excavació; els segons davant i a tocar del sondeig estratigràfic; i el tercer grup podia contemplar en una vitrina els objectes més significatius recuperats durant la intervenció (Fig.1).

3 <http://blogs.sapiens.cat/recercatempleaugust/> [accés 11/1/2016]

Figura 1. Un dels grups davant del sondeig arqueològic durant les jornades de portes obertes a la nau central de la Catedral de Tarragona al mes de juliol de 2010. Autor: Josep M. Macias.

En posterioritat, un any més tard, es realitzà una segona campanya d'excavació arqueològica també a la nau central però aquesta vegada en una ubicació distinta amb la intencionalitat de completar i poder documentar més informació referent al temple d'August. Els treballs vinculats i els seus resultats conjuntament amb els de la campanya de l'any 2010 es recopilaren en el llibre *Praesidium, Templum et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona 2010-2011. Memòria d'una exposició temporal*. Es tracta d'un catàleg divulgatiu de l'exposició que s'organitzà en el Museu Bíblic Tarraconense en el marc del Festival Tarraco Viva 2011 que pretenia oferir una visió sintètica sobre l'evolució històrica de l'acròpolis tarraconense, al mateix temps que s'inclouïen les peces més significatives que es van recuperar en les excavacions, i exposava tots els treballs realitzats en els últims dos anys en el marc del citat projecte.

Amb aquesta acció, encara que en aquests moments continuen els treballs de recerca, es tancava el cicle socialitzador del projecte arqueològic a la nau central de la Catedral havent generat materials

en diferents suports que poden ser utilitzat per pedagogs, mestres, museògrafs... com ara es realitzà en una de les sales del Museu Bíblic Tarraconense (Fig.2).

Figura 2. Maqueta del temple que es va construir expressament per l'exposició temporal sobre les intervencions arqueològiques a la nau central de la Catedral. Actualment es troba en una de les sales del Museu Bíblic Tarraconense. (Maig 2012). Autora: Imma Teixell.

3. AMPHITEATRUM, MEMÒRIA MARTYRUM ET ECCLESIAE

L'amfiteatre romà de Tarragona ofereix una lectura diacrònica en el temps i de transformació morfològica en l'espai que es presenta gairebé única en el món. Conscients d'aquesta particularitat l'any 2012, l'Ajuntament de Tarragona, l'ICAC, el Museu Bíblic Tarraconense i l'Associació Cultural de Sant Fructuós (ACSF) van plantejar un

programa de recerca i difusió per tal de donar a conèixer aquesta peculiaritat i el paper del cristianisme com a factor de la metamorfosi estructural del conjunt (Macias, Muñoz i Teixell 2012 a). Fou l'ocasió per a socialitzar els resultats de les excavacions arqueològiques portades a terme en els anys anteriors a l'interior de la basílica visigòtica, amb l'objectiu de transcendir de l'àmbit arqueològic i constituir una primera proposta interpretativa del conjunt. Es va voler reivindicar l'amfiteatre com a espai viu i contemporani, reconeixent el seu ús social definit per als interessos de diferents públics.

Les diferents accions s'executaren en un cap de setmana dins de la programa del festival romà de Tarraco Viva celebrat el maig del 2013 (Fig.3). Es treballà i es plantejaren diferents línies d'actuació, entre les quals algunes van ser dissenyades com a eines pedagògiques que es posaren posteriorment al servei de la museografia del recinte gestionat pel Museu d'Història de l'Ajuntament de Tarragona. Així, s'adequaren les dues cambres que s'obren a banda i banda de la coneguda com a *porta triumphalis* de l'amfiteatre, i s'obriren al públic transformades en dos nous espais expositius. El primer d'ells es modificà com a espai audiovisual on, encara ara, es projecta un audiovisual on s'intenta sintetitzar en pocs minuts l'evolució de l'espai ocupat per l'amfiteatre romà. El segon espai expositiu allotja una exposició a partir de plafons amb textos, fotografies, documentació planimètrica i infogràfica que permet obtenir una visió de l'evolució del monument i els resultats de les seves transformacions al llarg del segle.

Aquests dos nous espais foren oberts al públic després de presentar la publicació pedagògica *Amphitheatrum, memòria martyrum et ecclesiae. Les intervencions arqueològiques a l'amfiteatre de Tarragona (2009-2012)*. El material seguia i s'adaptava al format del catàleg de la ja esmentada exposició sobre les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona. Ambdues publicacions es presenten en trilingüe (català, castellà i anglès) i han estat divulgades en format PDF a través dels mitjans de comunicació de massa.

Paral·lelament durant el mateix cap de setmana es celebrà el seminari "El conjunt monumental de l'Amfiteatre de Tarragona: un dissabte de recerca i divulgació científica" dirigit a persones que podien estar interessades en aprofundir en l'evolució de l'espai monumental de l'amfiteatre dins del marc general de l'arqueologia cristiana. Les diferents intervencions van ser presentades per participants i

col·laboradors del projecte provinents de diferents disciplines. El seminari es complementà amb una visita guiada a l'espai realitzada pels propis excavadors i estudiosos de l'amfiteatre. El públic assistent fou heterogeni, des de professionals arqueòlegs i arquitectes a persones interessades en la cultura tarragonina.

AMPHITHEATRUM, MEMORIA MARTYRUM ET ECCLESIAE.

Les intervencions arqueològiques a l'Amfiteatre de Tarragona (2009-2012)

**Proyecto de rescate i difusió inclòs
en l'edició de Tarraco Viva 2013**

17 DE MAIG

19 h

Presentació del llibre *Amphitheatrum, memoria
martyrum et ecclesiae*. Les intervencions arqueològiques
al Teatre (2009-2012) d'Amfiteatre de Tarragona.

Presentació de l'edició *Amphitheatrum, memoria
martyrum et ecclesiae*. Amfiteatre de Tarragona.

Presentació de l'edició *Amphitheatrum, memoria
martyrum et ecclesiae*. Amfiteatre de Tarragona.

Presentació de l'edició *Amphitheatrum, memoria
martyrum et ecclesiae*. Amfiteatre de Tarragona.

22 h

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

18 DE MAIG. SEMINARI

**El conjunt monumental de l'Amfiteatre de Tarragona:
un dissabte de recerca i divulgació científica.**

9 h – 14 h

Sessió docent. CaixaForum Tarragona, s/ Cristòfol 2.

10 h

Activitats de commemoració i museïtzació.
Rocallà-Castell. Rocallà. Rocallà (Gimnàs de Tarragona).

10-30 h

La ciutat i la ciutadania. L'Amfiteatre i el seu entorn
urbà. L'Amfiteatre i la ciutadania.

11 h

L'edifici i el seu entorn.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

12 h

L'Amfiteatre i la seva sostenibilitat econòmica.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

12-30 h

La ciutat i la ciutadania. L'Amfiteatre i el seu entorn
urbà. L'Amfiteatre i la ciutadania.

13 h

L'Amfiteatre i la seva sostenibilitat econòmica.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

11-30 h

Activitats de commemoració i museïtzació.
Rocallà-Castell. Rocallà. Rocallà (Gimnàs de Tarragona).

12-30 h

La ciutat i la ciutadania. L'Amfiteatre i el seu entorn
urbà. L'Amfiteatre i la ciutadania.

13-30 h

L'Amfiteatre i la seva sostenibilitat econòmica.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

13-30 h

L'Amfiteatre i la seva sostenibilitat econòmica.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

14 h

L'Amfiteatre i la seva sostenibilitat econòmica.
Josep M. Ponsa i el seu entorn.

19 h

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

Representació *Pasada Pasada* a l'arena de
l'Amfiteatre.

En col·laboració, a les sales d'actes, amb el suport de:

Figura 3. Fullet que es distribuï per a donar a conèixer les accions de socialització dels resultats a l'amfiteatre.

Com a complement i des d'un punt de la recreació històrica com a instrument per a apropar coneixements i fets a tots els públics, l'Associació Cultural Sant Frutuós portà a terme a l'arena de l'amfiteatre la xerrada-representació *Passio Fructuosi* (Fig. 4), una experiència de reconstrucció històrica basada en el document dels segle III-IV dC que relata el procés martirial del bisbe Frutuós i els seus diaques que esdevingué a la mateixa arena de l'amfiteatre l'any 259 d.C. (Ciurana et al. 2013: 32), fet que condicionà la transformació estructural de l'amfiteatre a partir de l'època tardorromana.

Figura 4. Representació de la *Passio Fructuosi* a l'arena de l'amfiteatre el juny de 2011 (Arxiu ACSF).

4. INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR DEL ABSIS DE LA BASÍLICA PALEOCRISTIANA DE SANT FRUCTUÓS DE TARRAGONA.

Per últim us presentem l'experiència portada a terme els passats mesos d'octubre i novembre de l'any 2014. Es tracta del projecte d'investigació i de transferència social del patrimoni portat a terme a la basílica paleocristiana de Sant Frutuós, als terrenys de l'antiga Fàbrica de Tabacs (Tabacalera) i que forma part conceptualment del conjunt conegut com a Necròpolis Paleocristiana.

Creiem necessari fer referència a les primeres excavacions que es portaren a terme entre 1926 i 1933, quan l'arqueòleg Mossèn Serra i Vilaró va excavar en els terrenys de l'antiga Fàbrica de Tabacs i va documentar una basílica construïda a partir d'una tomba sagrada a finals del segle IV o inicis del segle V. Les evidències arqueològiques van portar a la conclusió que, en aquest sepulcre, hi havia enterrades les despulles martirials del bisbe de Tàrraco, Fructuós, i dels seus diaques, Auguri i Eulogi, cremats vius a l'amfiteatre romà l'any 259. En finalitzar les intervencions de Mn Serra i Vilaró, les restes de la basílica van quedar colgades sense que hi quedés constància si aquestes, amb la construcció de l'antiga Tabacalera, es van conservar o van ser destruïdes (Macias, Muñoz i Teixell 2015; Muñoz 2014: 65).

80 anys després, el nostre equip d'arqueòlegs pertanyents a l'Ajuntament de Tarragona, a l'Arquebisbat de Tarragona i a l'ICAC van portar a terme una intervenció arqueològica per confirmar la conservació sota terra tant de l'absis de la basílica com de la tomba de Sant Fructuós i els seus diaques. S'ha pogut comprovar que sota la pavimentació actual del complex fabril es conserven part de les estructures de la basílica paleocristiana i, a la vegada, s'ha analitzat la potencialitat estratigràfica per tal de tenir-les en compte per a futurs usos de l'espai de la Tabacalera.

Les tasques pròpiament arqueològiques es complementaren amb l'oferta d'una Jornada de portes obertes celebrada el diumenge 2 de novembre, la qual consistí en oferir una visita guiada a la Necròpolis Paleocristiana (Museu Nacional Arqueològic de Tarragona) complementada amb la visió de dues criptes que es troben en terrenys de la Fàbrica de Tabacs i de l'excavació portada a terme l'any passat (Fig.5). La visita guiada, en la qual participaren 1.019 persones en tan sols 4 hores i es comptà amb la col·laboració de l'Associació Cultural Sant Fructuós (Ramon 2014: 12), consistí en fer un recorregut per tal d'oferir una visió de conjunt del complex, fraccionat per les realitats urbanístiques actuals.

Potser és el moment de fer una menció a la participació en dos dels projectes de l'Associació Cultural Sant Fructuós. Es tracta d'un nombrós grup de gent que s'aplega amb l'objectiu de potenciar el coneixement de la *Passio Fructuosi* (actes martirials del bisbe de Tàrraco Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi, protomàrtirs hispànics, les quals foren escrites en el segle IV dC) per fer comprendre

millor les arrels cristianes de l'Església Tarraconense, el patrimoni arqueològic paleocristià de Tàrraco i la història del nostre país. Com a socis es poden trobar tot tipus de gent, treballadors dels diferents sectors, gent ben diversa pel que fa al seu origen i lloc de residència, per exemple, però els quals porten units més de 25 anys reivindicant una part molt important del patrimoni cultural de Tarragona, mitjançant la reconstrucció històrica al mateix amfiteatre romà o organitzant i/o col·laborant amb institucions, com ara la jornada de portes obertes a la que hem fet referència en l'anterior paràgraf, o editant llibres sobre la temàtica (per exemple Muñoz 2014).

Figura 5. Jornada de portes obertes a la Necròpolis paleocristiana el 2 de novembre de 2014. Grup davant del sondeig arqueològic on es localitzà la tomba martirial (Arxiu ACSF).

5. CONCLUSIONS

Com s'ha vist, cadascun dels projectes necessita d'aplicacions metodològiques amb matisos diferents segons el lloc a executar-les, per totes tres han donat com a resultat un retorn a la societat que les promou i les fa possibles, i que finalment, amb major o menor bon resultat, és aquest receptor col·lectiu qui les perpetua incloent-les en la memòria col·lectiva i en la seva història recent, o qui les exclou de la seva vida quotidiana relegant-les a un àmbit més científic.

És a dir, les experiències portades a terme ens han mostrat que, sens dubte, existeix un interès social rellevant vers l'arqueologia, més enllà del nostre entorn immediat. La seva materialització es dona quan s'ofereixen activitats sorgides de la recerca arqueològica i que són comunicades en condicions de senzillesa i proximitat, fugint de la indiferència i del rebuig que pot provocar exercir la nostra professió en una ciutat viva on moltes vegades l'arqueologia es veu com un inconvenient i un entrebanc pel bon funcionament i progrés de la ciutat. Sembla que és qüestió de verbalitzar, explicar i fer participar al ciutadà d'allò que moltes vegades es creu exclusiu d'un col·lectiu, i que massa sovint menysprea la capacitat de comprensió de tot aquell que no forma part d'aquesta suposada "elit".

BIBLIOGRAFIA

- Casas, A., Consentino, P.L., Díaz, Y., Fiandaca, G., García, E., Himi, M., Lafuente, M., Martorana, R., Macias, J.M., Menchon, J., Muñoz, Sala, R. i Teixell, I. (2008). A la recerca del temple d'August a Tarragona: una experiència entre arqueologia i geofísica *Cota Zero. Revista d'Arqueologia i Ciència*, 23, 9-12.
- Casas, A., Consentino, P.L., Díaz, Y., Fiandaca, G., García, E., Himi, M., Lafuente, M., Martorana, R., Macias, J.M., Menchon, J., Muñoz, Sala, R. i Teixell, I. (2009). Integrated archaeological and geophysical survey for searching the roman's augustus temple in Tarragona (Spain). En *Scienza e Patrimonio Culturale nel Mediterraneo. Diagnostica e cosnervaziones. Esperienze e Proposte per una Carta del Rischio. Atti del III convegno internazionale di studi La materia e i segni della sotria. Quaderni di Palazzo Montalbo*, 15, 273-283.

- Ciurana, J., Macias, J.M., Muñoz, A., Teixell, I. i Toldrà (2013). *Amphitheatrum, Memoria Martyrum et Ecclesiae. Les intervencions arqueològiques a l'Amfiteatre de Tarragona (2009-2012)*. Tarragona: Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Tarragona, ICAC, Museu Bíblic Tarraconense i ACSE.
- Macias, J.M., Muñoz i Teixell, I. (2012a). L'Amfiteatre de Tarraco: proposta de dinamització social des de la praxi arqueològica. *Revista Auriga*, 63, 47-50.
- Macias, J.M., Muñoz i Teixell, I. (2012b). Arqueologia a la nau central de la Catedral de Tarragona. *Tribuna d'Arqueologia 2010-2011*, 151-174.
- Macias, J.M., Muñoz i Teixell, I. (2012c). A la recerca del temple d'August: les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona. *Plec d'Història Local Avenç*, 146, 3-5.
- Macias, J.M., Muñoz, Teixell, I. i Menchon, J. (2011a). Nuevos elementos escultóricos del recinto de culto del Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris (Tarraco, Hispania Citerior). En *Actas del XI Coloquio Internacional de Arte romano Provincial. Roma y las provincias: modelo y difusión* (Comp.) (pp. 877-886). Mèrida: L'Erma di Bretschneider.
- Macias, J.M., Muñoz, Teixell, I. i Menchon, J. (2011b). La construcción del recinto imperial de Tarraco (provincia Hispania Citerior). *Butlletí Arqueològic*, 32, 423-479.
- Macias, J.M., Muñoz, Teixell, I. i Menchon, J. (2011c). La acrópolis de Tarraco y la implantación urbana del culto imperial en la capital de la Hispania Citerior. En *Bollettino di Archeologia on line. Proceedings of the XVII International Congress of Classical Archaeology* (comp.), (pp. 50-66).
- Macias, J.M., Muñoz i Teixell, I. (2011d). Simultanejant l'excavació i la difusió: l'experiència de la Catedral de Tarragona. *Revista Auriga*, 60, 25-27
- Macias, J.M., Muñoz, A., Peña, A., Ramon, M. i Teixell, I. (2012). *Praesidium Templum et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona 2010-2011. Memòria d'una exposició*

temporal. Tarragona: ACSF, Capítol de la Catedral de Tarragona, Conselleria de Patrimoni Històric de l'Ajuntament de Tarragona, ICAC i Museu Bíblic Tarraconense.

Macias, J.M., Muñoz i Teixell, I. (2015). Fructuoso, Augurio y Eulogio, Tarragona. Los primeros mártires de la Hispania Romana. *Adios*, 110, 20-21.

Muñoz, A. (2014). *La Tàrraco dels primers cristians*. Tarragona: Associació Cultural Sant Frutuós.

Ramon, M. (2014). Memòria d'activitats de l'any 2014. *Anuari. Memòria anual de l'Associació Cultural Sant Frutuós*, 14, 12-16.

Santiago: CSIC. [En línea] Disponible en: http://digital.csic.es/bitstream/10261/47780/1/2012_Informe%20La%20Fatarella%202011_Gonzalez.pdf

González Ruibal, A., Rodríguez Simón, P. y Garfi, S. (2015). *Arqueología de la Batalla de Belchite. International Brigades Archaeology Project*. Santiago: CSIC. [En línea] Disponible en: <http://digital.csic.es/handle/10261/114184>

Herrero Acosta, X. (2014). *Arqueología del Pasado Contemporáneo: Análisis comparativo del patrimonio de la guerra civil española*. Trabajo de Fin de Grado en Historia, Facultad de Letras, Universidad del País Vasco, Vitoria-Gasteiz.

Herrero Fernández, G. y Díez González, Á. (2014). Algo más que la Línea Maginot cantábrica: experiencias desde ARAMA 1936/1937. Ponencia presentada en el *I Congreso Internacional de Arqueología de la Guerra Civil Española* (Vitoria-Gasteiz, 9-13 de diciembre de 2014). [En línea] Disponible en: <http://ehutb.ehu.eus/es/video/index/uuid/54d0f18315e90.html>

Marín Suárez, C. (2014). De 'lugares de memoria' a 'lugares de historia': la arqueología contemporánea ante el patrimonio de la guerra civil española y de la dictadura franquista. En S. Biasatti y G. Company (comps.), *Memorias Sujetadas. Hacia una lectura crítica y situada de los procesos de memorialización* (pp. 107-142). Madrid: JAS.

Montero Gutiérrez, J. (2014). Arqueología, memoria y sociedad. Reflexiones a pie de fosa. Ponencia presentada en el *I Congreso Internacional de Arqueología de la Guerra Civil Española* (Vitoria-Gasteiz, 9-13 de diciembre de 2014). [En línea] Disponible en: <http://ehutb.ehu.eus/es/video/index/uuid/54da1c8d24f7a.html>

Moreno Torres, J. (1941). Un organismo del Nuevo Estado. Regiones Devastadas. *Reconstrucción*, 12, 3-47.

Muñoz Encinar, L., Ayán Vila, X. M. y López Rodríguez, A. D. (2013). *De la ocultación de las fosas a las exhumaciones. La represión*

franquista en el entorno del Campo de Concentración de Castuera.
Santiago: Ministerio de la Presidencia del Gobierno de España.

Rojó Ariza, M. (2014). Arqueología de la batalla del Ebro. Ponencia presentada en el *I Congreso Internacional de Arqueología de la Guerra Civil Española* (Vitoria-Gasteiz, 9-13 de diciembre de 2014). [En línea] Disponible en: <http://ehutb.ehu.eus/es/video/index/uuid/54da4d7c50bd5.html>